

Ақсны

2005 шықаса май (лацара) мза аахыс ихадароу ахтысқа:

Ари ашықес аонуцкала Halo Trust Ахеидкыла имоацнагаз аминацхрате усурақаа ирыбзоураны арткәацгақаа зтаз адгыл ақәзара еицахеит 2,5 километр цшыырқца еиға рыла. Ахеидкыла Ақсны аусура иаеуиужьтеи шықәсык ала еицш алтцшәа бзиа амоузацт.

2005 шықәсазы Halo Trust Галтәи араиони Акәа иахәауу Гәымстә азиас ацстеи иазхарцеит «аминақәа ркнытә иакәитү дгылны». 2005-тәи ашықәс азы акыр еиҳахеит аминақәеи арткәацгақәеи зтацжәаз ауаацсыра рхыцхязара: азаатәи ашықәс азы аахақәа зауз 6-ык ракәзар, ари ашықәс азы – 15-ык аахақәа роуит.

Аминақәа рхархәара мап ацәкразы ахәынтқарратә политика.

Аминақәа рхархәара хәаақәзцо жәларбжьаратәи а-Конвенция адгылара Ақсны иалзмыршо хәа икоу – жәларбжьаратәи аизхацарақәа атәыла иахьрылахәым ауп. Асоветтә Еидгыла анеилаха ашьтахь, 1992-1993-тәи ашықәсқәа рзы Қырттәылеи Ақсни реибашьра аан аю-ганкгыи хыцхязара рацәала аминақәа рхы иадырхәан. Аиҕахысра аанкыларазы дара аиқәшахацтра рыбжьарцеит 1994-тәи ашықәс лацарамзазы (май), аха идумыз аиҕасрақәа дәәа цытраамтәк иакәыцуамызт.

Ахәынтқарратә структурақәа ирылахә (иофициалтәу) ачын-уаа иргәацханы ирыдыркылоит аминашәартадаразы ихәаанырцәтәу ацхыраара, аха аргама иазгәартахьан хазтагылоу аамтазы аминақәа зынза рхы радмырхәаразы ажәа шырзымтиуа, мап шрызцәырымкуа. 2005-тәи шықәса аминақәа рхархәара Ахылацшәа (Landmine Monitor) лацарамзазы (май) ирицәз аинтервиу акны ахәаанырцәтәи аусқәа р-Министр идрыирдырит Ақсны даараза ааха шаиуз аршьакауаа нзырцәо аминақәа ркнытә, «х-тәыла даара иатахны икоуп адунеи акны зеггы аминақәа мап рцәыркыр. Хара хпроблема – иааицмыркьазакәан аибашьратә шәартара хазтагылоу ауп. Мап рацәкрагыи атәыла ахьчарафәи қалашьа амам, избанзар, аминақәа атәыла ахьчарааан хархәагак еицш, Ар мчқәа иртәуп. Дунеи иабо, еибашьрала ишҳақәымло жәларбжьаратәи гәрагартәкәак анхәоулакь, харггыи хазыразуп, усқан акыр хәзааигәахоит Оттаватәи а-Конвенция адгылара.»¹

2006-тәи ашықәс хәажәкыра-мза (март) азы Ахәаанырцәтәи аусқәа р-Министр Аминақәа Рхылацшәа адырра зларитәз, Кәыдрытәи аохаа аоадаразафәи ашәартадаразы Қырттәылеи дарей реицәажәарафәи еиҳьзарақәак ықан, уи иабзоураны уа аминацхратә усмоацгәтәкәа рылагара алшон 2006-тәи ашықәс иахьыргзаны, аха уи иалымшеит ақыртқәа ацыхәтәантәи рполитика иахьыркьаны.²

Ишдыру, Ақсны ианакәзаалакь аршьакауаатә нырцәагақәа, аминақәа рықатарей рылахәаахәтрей ухәа ирылакамызт. Ақсны арбьар мчқәа рыцәахьртәкәа ркны ирымоуп аршьакауаатә нырцәага аминақәа, рхыцхязарей рыхккәеи шдырымгыи. СНГ атынчрахьчаоцәа рымчқәа аньныр хәтәфгыи икалап ирымазар урт.

2005 шықәса аонуцкалеи 2006-тәи лацарамзанза Ақсны атерритория акны аршьакатә минақәа рхы иадырхәон хәа цыара дырратәириак ыкамызт. 2006-тәи лацарамзазы иофициалтәу аруаа Landmine Monitor ирыртәз рдырратәралала, «амилаттә шәартадара ахьчара иатаххар, Ақсны икоуп ичыдоу арратә хәтәкәа аминашьтацара иахьацххалакь-иахьахәтоу егырааны иазхиоу». Дара рхәамтәала, «Ақсны Ареспублика Абьартә Мчқәа ацыхәтәантәи абар уажешьта оышықәса рыонуцқа урт рхы иадырхәомызт.»³

2006-тәи ашықәс рашәара-мза (иун) азы апрезидент Сергей Багацшь заанацы ирылеихәеит, Қырттәыла иацшынагаз Урыстәылатәи атынчрахьчаоцәа рацыхра иалнаршар, Қырттәылеи Ақсни рхәаа аминақәа рыла еиқәычацәх ишықало.⁴ Аминақәа р-Хархәара мап Ацәкразы Жәларбжьартәи а-Компания апрезидент иахь ахәара шьтарцеит уи еицш акагыи камларц, аминақәа рхархәарафәи рәааныркыларц.⁵

Аминақәеи ицымжәаз арткәацгақәеи (ацәацхәни) рпроблема.

Ақсны аминақәа рхархәара апроблема зырфеиаз хәа ихамоу 1992 шықәсазы Қырттәылеи уи иапырцуаз ареспубликеи рыбжьара бьларла реиҕагылара ауп. Аиҕагылара ацәахәақәа (афронтқәа) хәа иказ (аибашьра ицонацы зызымцсахыз ацәахәақәа, рыцсахра ацсуаа иалдмыршаз): Ладахьала - Амшын Еиқәа ацшахәа, Мрацашәарахь - Гәымстә азиас акәара иаваршәны аоада ацәахәа, иара убас Кәыдри Егри азиасқәа рыбжьара аоадарагыи - Мрагыларахь. Аминақәа шьтақан адәкьақьарақәеи анхацәа рымхкәеи рәы, еиҳа ицсыл-дгылны иказ азиасқәа ркәарақәа ирываршәны.⁶ Landmine Monitor 2005-тәи шықәса лацара-мзазы ирицәз аинтервиу афәи атәылахьчара аминистр иахьтыцуао излеиҳәаз, Қырттәылеи Ақсни рхәаафәи аминақәа уаха инымхазейт.⁷ Ари ашықәс азы Halo Trust Галтәи араиони Акәа иахәауу азиас Гәымстә аладарей аминацхратә румоацгәтәкәа ирылгейт.⁸

Кәыдры азиас акәарей ацстеи аминақәа рыла ишеиқәыршәоу ала иказ адырратәарақәа иазхарцеит, агәатәарақәа уи ус шакәу ишықәдыргәғәеит.⁹ Уаанзатәи ашықәсқәа раан Halo изныкымкәан

иазгэартаһан икоу ашэартареи акриминалтэ тагылазаашьей ирыхкьяны аохаафь агэатаракэеи аминацхратэ усурақэеи рымғаағара шалымшо. 2005-тэй шықэса аобатэй азбжазы Halo аиуит Кэйдры аохаафь Ақсны иакэйту атыпқэа зегьы рфь аусуразы азин, имғааған пїс[hfn] гэатаракэеи аминақэа зцоу адгылқэа ашэкэи рнцареи.¹⁰

Аминақэеи ипымжэаз арткэацгақэеи рапыхразы аусқэа.

Иахья Ақсны икоуп агэманитартэ минацхра зызыкьу ахэынтқарратэ хейдкылақэа. Halo 1999 рзы ейенаказ Аминацхратэ усқэа р-Центр уажэгьы иафуп адырратарақэа реизгара, аусмғаағатэқэа реикэыршэара, реифкара.¹¹ Halo Trust аусура ахылапшрей мғаақэареи ирыдын: Қырттэйла апрезидент ихьз ала Ақсны ичыданы иқэйргылаз ихатарнак Ираклий Аласаниеи¹² Ақсны de facto Ахэаанырцэтэй аусқэа р-Министр Сергей Шамбеи.¹³

Halo Ақснытэй Аминацхратэ усқэа р-Центр напхгара азнауоит Еиду Аштатқэа р-Хэынтқарратэ Департамент ашьярала, рфинансла. Ари а-Центр шэкэыла ишътнахэоит, ианнацоит агэатаракэа зегьы, аминацхратэ усурақэа, иара убас урт аусурақэа рышьтахэ атагылазаашья зеипшоуи. Макьяна еилкаам ейкэыпхьазуу рынагара а-Центр зынза цхыраарада иахынзарылшо. Ақсны атыпдгылқэа рхархэаразы (мхылацаразы) макьяна атахра дук иахыикам азы, Halo анапхгара, зегь рақхья аусмғаағатэқэа иахьейекаатэу хэа, иахыимғаағатэу ухэа атэй, рхала ишыртахэ ирызбоит, уи азы дара атыптантэй анапхгарей ахэынтқарратэ амчрақэеи ирыцэауеит, аимадара рыбжэоуп. Иахьазы еилкаау, идыру аминақэа зцоу атыпқэа рфь икацатэу аусқэа зегьы «рақхьатэй-уажэшьтантэй» хэа еилыхуп, ауаа рынхартақэа ирзааигэоу атыпқэа зегьы рақхья ирыцкэатэуп хэа иазхацоуп, уи ала ишьякэырғэгеоуп.¹⁴

Аминацхратэ усқэа рпрограмма ахэшьара атара.

Еиду Аштатқэа р-Хэынтқарратэ Департамент ахатарнакқэа 2005-тэй шықэса аонуцкала оынтэ игэартэит Ахеидкылей Ақснытэй а-Центри русушья.¹⁵ Дара апрограма азы реихшьала хэа иадырбаз абри ауп: «Апрограма ибзианы напхгара азыруоит, ишьахэны алтцэшақэагы аанарпшуеит ухэаратэй икоуп, 2007-тэй шықэсазы Ақсны аминашэартара иапыхэп хэа ауаа рылархэаразы амға иаша икэгылоуп.»¹⁶ Halo ауаапсыра аминашэартара реилдыркааразы агэып аусушья есышықэса гэартэит уи ахарць-цара азоузыжьюа Entreaide Protestante Suisse. Halo имғаапагоит иара убас онуцкала агэатаракэагы, апрограма хынтэны иатаахэеит Кавкази Балкани ркны итакпхыкэ аофициарцэа. Иара убас, 2005-тэй ашықэс азы оынтэ имғааған Halo Ақснытэй апрограма азы жэларбжэаратэй аудит (агэатаракэа).¹⁷

Аминацхратэ усурақэа.

Иахья уажэраанза Ақсны аминацхратэ усурақэа мғаапызгос Ахеидкыла амацара акэын. Дара Ақсны аус руеит 1997 шықэса аахыс, иазгэатаны ирымоуп рақхья излагара хэа аусқэеи (приоритетла) аусуратэ плани.¹⁸ Halo Trust Галтэй Очамчыратэй араионқэа рфь иазыкацаны ирымоуп напылей машьыналей аминацхрақэа ирызкыу еилоу агэыпқэа, аминашэартара ауаапсыра реилдыркааразы агэыпқэа, убас адгыл тыпқэа ргэатаракэеи ашэкэи рынцареи ирызкэ агэыпқэагы. Ейха иласны аминацхратэ усуразы апрограма (машьынала) ахарцькэа хырооит напыла аминацхрақэа иазоужью ацарала, напыла аус зуа ируо адагы.¹⁹ Halo напхгара рзыруоит арткэацгатэ матэашьярқэа ишэартамкэан рышьтыхра-рыкацаразы о-гэыпк (EOD), арт агэыпқэа ипымжэаз арткэацгақэа ртып ақэаразы атэйла аонуцкэа адырра ахьроуа ицо-иаауо амға икэып.²⁰

Halo Trust ирласны аминацхратэ усқэа рымғаағара апрограма хыкэкыс иамоуп Ақсны «аминақэеи ипымжэаз арткэацгақэеи ркнытэ (ашэартадара ахыикоу атыпқэа ркны амацара), итацоу тэйланы» адунеи рылархэара. Halo Trust атыптантэй аусзуоцэа ишьахэны иазыкацоуп, адырратарақэа излаарыцхауа ала, Halo агэра ганы ишьақэдырғэгеоит финансла ейпмыркьазакэан, уажэи иазоурыжьюа ацара иейтамхар, даға оышықэса рыонуцкала рус ишахьзо, рхыкэкы шынарыгзо.²¹

Аминақэа зцоу атыпқэа ргэатара: апшыхэрей ахэшьара рытареи.

1999-2000 шықэсқэа рзы Halo Trust икылкааны (даараза итцаауа) имғаапагеит агэатаракэа, усқан 18 пшыркца-километр адгыл ақэара аминақэеи ипымжэаз арткэацгақэеи шрыцоу, ма ирыцазар калоит хэа иазхацан.²² Урт ркнытэ 10 километр-пшыркца адгыл ақэара игэатаны ирыцқан. 2005 шықэсазы 1.4 миллион метра-пшыркца адгыл ақэара аус адуылан икэалзтэу аиадара штыхгақэа амшьынақэа рыла.²³ 2005 шықэса аобатэй азбжазы Halo икылкааны имғаапагеит Кэйдрытэй аохаа аладатэй аган афь атцаарақэа-агэатаракэеи, урт реихшьалақэа ашэкэи ианцан.²⁴ Фыц иарбан 2 километр-пшыркца инрейханы аминақэа рыла ишэартаз адгыл, урт рыдрыцкэара нап адыркырц ирзбит 2006 шықэсазы.²⁵

2005 ашықэсазы Halo Ахеидкылей Ақсны анапхгарей нап ацароит аминақэа ахыццоу атыпқэа ркнытэ иатаххар ауаапсыра ирласны ралгаразы авертолиот рхы ишадырхэо айкэшахатра. Ари айкэшахатра иабзоураны, Halo амашьына-лас хархэага хадас ацынхэра ейха иласу атехника рхы

иадырхэаратэы аҕагылазаашья роуит, атехникатэ гэыпқкэа рмашьынақкэа инацэыхарашэа иааныжыны аусуразы алшара калеит. Halo Аҕсны ирымоуп атехникатэ пшыхэразы (агэаҕарақкэа) агэыпқкэа хҕа, урт аминацхратэ гэыпқкэа русура аҕхья инарыгзоит русмоапҕатэқкэа, аминақкэа зцоу адгыл ақэзара ахэаақкэа шыақэдыргэҕоит, адырҕақкэа адырсоит.²⁶

Ахэаақэцарей адырҕақкэа рырсрей.

Аминақкэа ацоуп, ма ирцыцазаргы калоит хэа иадырбан 2 километр-пшыыркца атып-дгыылқкэа, уа аусурақкэа ирылагар ирызбхьан 2006 шықэсазы.²⁷ Halo рхы иадырхэоит аихатэ цэқкэа ирхоу х-кэақҕтак змоу адырҕа кэцшықкэа, урт ршьапқкэа бетонла еибаркуп, баша адгыл иарсым. Арт адырҕақкэа кэцоуп «Аминацхратэ усурақкэа рзы жэларбжьаратэй астандартқкэа» (IMAS) инарыкэршэаны. Ас еицш икоу адырҕатара хэцхьяка ианатаххалакэ аеаҕсахыр калоит, иаххэап, шыхатэ анаарақкэа рэы рхархэара аҕаххар, мамзаргы акык-убак реиха зцам ашыхақкэа рықэцэқкэа атыпқкэа рэы.²⁸

Аминақкэеи иҕымжэаз арткэацгақкэеи раҕыхра.

Еиду Аштатқкэа р-Хэынтдепартамент араатэй ахарцықкэа финансла рыхэара иабзоураны HALO Trust Аҕсны иканац еиха лцшэа бзиала ари ашықэс азоуп рус анынарыгзоз. Идрыцкэеит уаанзатэй иарбан шықэсазаалакгы еиха адгыл ақэзара (2,563,950 метра-пшыыркца), зейха камлац аминақкэа ицхын (1,531 аршьакауаа нзырцэоуи 71 атанк нырцэагақкэеи), иҕымжэаз арткэацгақкэа ицхын 1,794 цыра.²⁹ 2004-тэй ашықэс аонудқала HALO Trust напыла аминацхратэ усурала идрыцкэеит ақэзарала 1,166,861 пшыыркца-метра, иара убас механикатэ хархэагақкэа рыла аминақкэа ирыцоуп хэа гэоарас иахьрымаз атыпқкэа ақэзара еицартэит 1,105,791 пшыыркца-метра рыла.³⁰

2005-тэй ашықэс азы HALO Trust игэаҕаны идрыцкэаз адгыл-тыпқкэа ақэзара (пшыыркца-метрала), иапыхыз аминақкэеи иҕымжэаз арткэацгақкэеи.³¹

Адгыл ақэзара	ППМ	ATM 71	Иҕымжэаз артк.	Игэаҕоуп
1,147,024	1,531	71	1,794	1,416,926

Иара убас, 2005-тэй шықэсазы дааа хтыс дук калеит: Галтэй араиони Ақкэа иахэааны икоу Гэымста азиас акэарей аминақкэа рыкнытэ иақэитны ауааҕсыра ирылахан.³² Ари аус хдыркэшарц иаҕаххэит бжы-шықэса HALO Trust русура. Ироуз аҕышэа дара реицш Аҕснытэй амчрақкэагы рхы иадырхэоит инхаз атып-дгыылқкэа 2007-тэй шықэса анцэамтанза аминақкэа рыкнытэ иақэитны рыкацараан.³³

2005-тэй шықэса нанхэа-мза (август) 15 рзы HALO аминацхэоы иусураан руакы импыцапжэеит.³⁴ Иара иоуит ашэартара ахэҕса изыпцэаз. HALO аусуцэа зегы ршэартара ахэҕса рзыпцэоуп Еиду Акралра (Идуззоу Британия) акны.³⁵

Аҕсны аминақкэа рыцхара аус рацэа иадхэалоуп амш изеипшроуи ахэлара иагаанза иахьынзалашоу аамтэй. Аҕхын мызқкэа рзы апрограма иалахэуп 550-оык инрейханы аусзуцэа, урт еиха ицэгэоу атыпқкэа рэы аминацхратэ усқкэа ирэуп. Ирццакны асурақкэа рымоапҕараан о-сменак рыла мчыбжык ишынейбакэ бжы-мшы аусура иаэуп, русуратэ саатқкэа рнаос имоапырго ауснагзатэқкэа рыхэҕса инаццаны ирзыршэоит. Ао-сменакгы рхы иадырхэоит маҕэахэқкэак, еиха ахархэара рытаразы.³⁶

HALO Аҕсны рус ахынарыгзо адгыл зегы асекторқкэа рыла ишаны, секция цыпхьаза акны аус ддыруеит аа-оык аминацхыоцэа, урт рус анагзашья иахылапшеуит асектор аихабацэа, аихабы енак пшыынтэ еицамкэа аминацхыоцэа азэазэала русушьа гэеитоит. Арт асекторқкэа зегы иакэу командак роуп, икоу аҕарақкэа инарыкэыршэаны (SOP) дрымоуп аминацхыоцэа хэҕала русурамшқкэа цыпхьаза есымша енак оынтэ русушьа гээзто асекцияқкэа зегы реихабы. Аминацхратэ усурақкэа рнапхаоы даҕаауеит аминақкэа рыцхара ахыммоапысуа атыпқкэа рыцыпхьаза, игэеитоит аусурақкэа рхатэбзиара, апрограма зегы иҕакпхыкэу напхаоцэас иамоу иажэахэ рызнеитоит.³⁷

Аминақкэа рыкнытэ идрыцкэаз адгыл-тыпқкэа шахатрала (официалла) Аҕсны икоу амчратэ структурақкэа ирыртоит, рымчрахь ииаргоит. Адгылкэцаратэ Аминистрра ахатарнақкэеи HALO Trust ахатарнақкэеи аминақкэа рыкнытэ идрыцкэаз адгыл-тып шыапыла инықэсны ицоит, уи адгыл зтэуи, мамзаргы зхы иазырхэои дарей. Абарт рыззегы (HALO аменеҕьери, атыпдэнтэй амчрақкэа рхатарнақкэеи, адгыл зхы иазырхэо ауааҕсырей) адгыл шыдрыцкэаз аршахатҕа рнапкэа ацарыюеит.³⁸ HALO Аҕсны русура анахдыркэшо аены иаҕаххоит иаанхаз аминақкэа зцоу хэа гэоарас иахьрымоу атыпқкэа зегы рырбара. Убас еицш, Галтэй араион аеы аусура ахыркэшараан, HALO рыхэарала ООН (МООНГ) рырратэ гэаҕацэа имоапыргеит ихьпшым рхатэ гэаҕарақкэа, аҕагылазаашья ацэара. Уи анаоус, дара еицэакны еиҕыркаит атыпдэнтэй ауааҕсыра, Галтэй араион аҕыҕақкэа радминистрацияқкэа ахатарнақкэа ухэа, жэларбжьаратэйи атыпдэнтэйи ахеидкылақкэа рылахэны о-еипыларак.³⁹

2006-тэйи 2007-тэйи ашықэсқкэа рзы HALO ргэы иҕан Очамчыратэй араиони, Ақкэа акэша-мыкэша икоу ашыхатэ-хэқкэеи, Кэыдритэй аохааи рэы аминацхратэ усурақкэа рхыркэшара.⁴⁰

Аха макъаназы ақататәкәә рацәоуп Гәымста азиас ақстәи Каман хәә изышьтоу ицшьоу атыққәеи рәы, уа аусурақәә нап аларқырц ргәы итоуп 2006-тәи ашықәс азы. Ари ашықәс анцәамтанза Цүгәрөвка хәә изышьтоу араиони Ахбәыки рәы аминатцхрақәә хдыркәшап хәә агәығра ыкоуп.⁴¹

2006-тәи ашықәс лацдарамзасы (май-мза) инарызгахәоу русуразы ражәәхә ағәы HALO Trust-аа изладырбаз, «ашықәс алагамтазы русура царала аиқәыршәәразы иказ акризис аамышьтахь» Очамчыратәи араион ағәы аминатцхратә усмоацгәтәкәә нанхәә-мза (август) нцәаанза ихыркәшаны аминақәә рыкнйтә иақәйтны дгьылны ауаапсыра рылақәәра иақәгәығәеит. Ари ашықәс рақхәтәи пшьымзы рыонудқала HALO ирыцқяны иалгеит 401,282 цшьыркца-метра адгьыл ақәзара, иара уа атыцәғәы ирцқәацын аршьақауаанырцәагәтә минақәә 143, атанкнырцәагәтә минақәә 3, ицымжәаз арцқәацгақәә 287.⁴²

Аминақәә ршәартара ауаапсыра реилдыркааразы аус.

Аминақәә рыцхра аус иахәтәкны HALO имоацнагоит аминақәеи ицымжәаз арцқәацгақәеи ршәартара ауаапсыра реилдыркааразы аус.⁴³ 2004-тәи ашықәсаан аминақәеи ицымжәаз арцқәацгақәеи рыкнйтә ааха зауқәаз ауаа рхыцхьазара иахәйтцахаз (ф-өык)апрограма аусура иабзоуроуп хәә ишазгәәтазгьы, ихаосыз ашықәс азы урц рхыцхьазара ынцтә инреихәхәит, жәохә-өык ркынза ихәлеит.⁴⁴

Аминақәә ршәартара ауаапсыра реилдыркааразы иаццоу HALO агәыц ирымоуп аахақәә зауқәаз зну азеипш аццаа-сиа (Database), икалаз-ишыкалаз, мзысз иамаз хәә азцаарақәә реилкааразы ирацәәжәоуп 532-өык аахақәә зауз, иара убас аминақәеи ицымжәаз арцқәацгақәеи иашьыз 150-өык рыуацәә-тынхақәә. Арц адыррацарқәә рхы иадырхәоит амашәырқәә мзысқәас ирымаз рыццәаразы, уи анаос ашәартара ауаапсыра реилдыркааразы икоу агәыцқәә русура аиғтәразы, атехникатә цшыхәреи аминатцхра иазкәи агәыцқәә амашәыр ахьыкалаз атыц ағәы аминақәә нханы иказар хәә агәәтарақәә моацыргоит.⁴⁵

Аминатцхратә усурағәы икоу ағәыцрақәә рхы иархәаны ашәартара реилдыркааразы агәыцқәә русура еиғьыртәуеит, атыцантәи ауаапсыра русура иаладырхәоит.⁴⁶ Ақснытәи амчрақәә инадыгхьаланы HALO аинформациатә кампаниа Ақсуа телехәәцшрағәы моацыргоит, ауаапсыра уажәшьта иахьшәартам рыоуныкақәә рахь игьежьларц. Аибашьра иалахәыны аминақәә ыцазцоз рахь аацхьара кацоуп рхы цәырыргаларц, аминақәә ахьыцоу атыцқәә иадырбаларц.⁴⁷

Аусура ацара азоужьреи ацхьараеи.

HALO Trust Ақсны имоацырго аминатцхратә усурақәә 2005-тәи шықәсазы ирзоужьын US\$3,253,162. Урц рахьтә Еиду Аштатқәә иртәны \$3 миллионк ыкоуп, Нидерланды иртәны - 203,359 евро (\$253,162).⁴⁸ Еиғаурцшуазар, 2004-тәи ашықәсазы HALO Trust иазоужьын еицаны ацара, аха адонорцәә (ацара азоужьбуаз) рхыцхьазара еиҳан (инықәырцшыны 2 миллионк доллар - Еиду Аштатқәеи, Идуззоу Британиеи, Нидерланди Токиотәи Адыррацаратә системей, Aid and Relief Japan, рыкнйтә).⁴⁹

Европатәи Акомиссия аминақәә рзы 2005-2007-тәи шықәсқәә рстратегиякны иахәәцшуан Ақсны ауаапсыра аминатә шәартара реилдыркааразы апрограма ацхьараара, иара убас аминақәә ахьыцоу атыцқәә адыргақәә рарсреи апрограма ацхьараара ацара.⁵⁰ Уаанза иахәәцшхьан 2002-2004-тәи ашықәсқәә рзы ацшыхәреи аминатцхратә усурақәеи финансла реиқәыршәәра азцаара.⁵¹ Аха 2005-тәи ашықәс анцәамтанза дара ркнйтә фондқәак азоумьжьзт.

2006-тәи ашықәс лацдарамзасы HALO ражәәхә ақны иарбан ахарцьқәә рыхоараан ауадаорақәә шыкоу, аха «аминатцхратә усурақәә Еиду Аштатқәеи Нидерланди рыцхьараара иабзоураны ирыццан».⁵²

Аминақәеи ицымжәаз арцқәацгақәеи рыкнйтә аахақәә зауз.

2005-тәи ашықәс азы HALO адырра карцеит цшьынтәны икалаз амашәырқәә раан аминақәеи ицымжәаз арцқәацгақәеи ирыхкыаны жәохә-өык аахақәә шроуз, урц рахьтә х-өык тахәит, 12-өык ахәрағәғәәқәә роуит. Аахақәә зауз рхыцхьазарағәы икоуп х-өык ахәыцқәә, хә-өык аруаа, азәы – HALO аминатцхоы. Ари иахәо – уаанзатәи ашықәс иағарцшыны, ааха зауз рхыцхьазара акыр ацлара ауп; 2004-тәи шықәсазы ф-өык роуп зынза аахақәә зауз.⁵³

2005-тәи ашықәс (ноиабр) 16 рзы аиадарашьтыхгәтә машьына иақәтәаны Галтәи араион ауаапсыра ақыта Кохора ишалсуаз атанкнырцәагәтә мина иаахәит, ыцья ахәрағәғәәқәә роуны атыцантәи ахәышәтәыртахь инаган, амашьына аныкәцао иара уа дтахәит.⁵⁴ Ақсуа аруаа гәыцөык ацсызкраан (ацсыз шыны) рхы иадырхәарц азы ахәшә таххәеит хәә аракета-цьяацханы аимыхра ишағәы ирцәйтқәацт. Үыцья аруаа тахәит, х-өык аахақәә роуит. HALO аусзуоцәә урц рақхәтәи ацхьараара рытаны арратә госпиталь ахь инаргеит. Дәәә х-хысқәә кәлеит амал еимақны Очамчыратәи араион ақыта Кохора шьоукы идырцысыз реиғагыларан, усқан бжь-өык, ахәыцқәагьы налацаны, аахақәә роуит; тракторла ишаауаз амәан ихәцажыз атанкнырцәагәтә мина ианақәгыла.⁵⁵

2006-тәи шықәса лацарамзанза ааха зауз хәа уаха дырраҕарак камлазеит.

HALO рдырраҕарала, 1992-тәи шықәса инаркны 2005-тәи ашықәс анцөамтанза аминақәеи ипымжәаз арткәацгақәеи аахақәа рнаҕеит 682-өык. Убырт ахтысқәа раан иҕахеит 150–өык, 532-өык еиуеиңшыи ахәрақәа роуит.⁵⁶

Ааха зауз ацхыраара рыҕара, аинвалидцәа (зылшара еицакхаз ауаа) рзы аполитикеи апрактикеи.

Ацснытәи агәабзиарахьчареи асоциалтә хьчареи рминистррақәа асоветтә аамтаан иаңцаз хәынҕқарратә системоуп изыхәҕакәу, хықәкыс ирымоугыи зылшара еицакхаз ауааҕсыра инагзаны амедицинатәи асоциалтәи цхыраара рыҕароуп. Аха аресурсқәа рзымхара иахкьаны, агәабзиарахьчара асистема даара ипсьеуп. Аекономикатә ҕагылазаашья еиҕьха-цыпхьаза Агәабзиарахьчара Аминистрра еиҕа-еиҕа финансла ирыцхраауеит амедицинатә хәышәтәыртәқәа, уаанзатәи ашықәс иаәаурҕшуазар 2006-тәи ашықәс азы урт ирзожью аҕара 20% рыла еиҕахеит.⁵⁷

Ихәаадоу Ахақьымцәа ишафьыц иаеуп Ацснытәи агәабзиарахьчартақәа, Акәатәи ареспубликатә клиникагыи урт рхыпхьазара иналацаны, еиуеиңшыи ацхыраара рыҕара, убас амедикатә мөаҕәхәалагыи (маругала).⁵⁸ Аминақәа рыкнытә аахақәа зауз ауааҕсыра, убас арткәацгақәа рыкнытә аахақәа зауқәазгыи, ирыдыркылоит Агәзератәи арратә госпиталь акны. Кәыдрьтәи аохаа ауааҕсырагыи уоуп ацхыраара раиура ахьалшо.⁵⁹

Зызбахә хәмоу аамта иалагзаны аинвалидцәа ацхыраара рыҕара азцаарақәа аус адыруылон Ацснытәи ихәынҕқарратәым ахеидкылақәа жәиңшь. Урт рхыпхьазара акнытә бжьба рәи русура активла реаладырхәоит аминатә аахақәа зауқәаз.⁶⁰ Инарылыукааратәи икоуп Гагратәи ортопедиятә центри Акәатәи аинвалидцәа р-Ассоциацияи «Инва-Содействие» (АИС).⁶¹

Агәабзиарахьчара аминистрра анапхгарала аус зуа Гагратәи ортопедиятә центр аахақәа зауқәаз ауааҕсыра хәда-ҕсада ацхыраара рнаҕоит реиҕашьякәгыларан, изҕахә (изыхәҕоу) зегьи ортопедиятә аппаратқәа рзыкарцоит. Ари ацентр Галтәи араионгыи иацхраауеит. Жәларбжьаратәи Ацьар Каҕшь Акомитет (МККК) ацентр еиқәнаршәоит маҕәахәла, убас шьямхақьынза зшыап хцәоу ацхыраара рыҕара аусуразы аменецьерцәа разыкацаратә курсқәа мөаңнагоит. 2005-тәи шықәсазы, хәыч-хәычла ацентр анапхгара аҕыңантәи амчрақәа рыҕара амөақәа ралхразы имөаңган асеминар.⁶² Ари ашықәс азы ацентр акны икацан апротезқәа 80 (урт рхыпхьазаракнытә 41 – аминақәа заахаз ауаа рзы икацаз роуп), ортезқәа – 38, иара убас ауаа ирызшан изланеиааиуа акреслақәа 11, алаба-царгәақәа – 520 цыра.⁶³ Ахцәацәа рыбжеиҕара, лымаалагыи зшыамхы иоахыкны ахцәара зыкәшәаз, икоу адырраҕарақәа рыла, ацхыраара аиуразы ахәаанырцә, Урыстәылака, ма Ермантәылака ацара рыкәшәоит.⁶⁴

Агәабзиарахьчара аминистрра еизнархәуеит ахәышәтәыртәқәа финансла реиқәыршәара, убас, 2005-тәи шықәсазы ари ацентр аусура \$40.000 ахарцькәа иамаз рыкнытә \$6,500 ихнаөеит. 2006-тәи шықәса инаркны Агәабзиарахьчара Аминистрра ацентр аусуразы аҕакҕыкәра зегьи иара ахахьы иагоит, аха МККК апротезқәа рыкацаразы маҕәахәла аиқәыршәара аус иацнацоит.⁶⁵

АИС хәпхьакагыи аәазнауеит зылшара еицакхаз ауаа реиҕашьякәгыларан аус исоциалтәу акашья аҕара. 2006-тәи ашықәс азы ахеидкыла иацнацоит аинвалидцәа махәфьы-шьяхәфьыла (бөартцәыралан) реиҕашьякәгыларан ацхыраара, психологиатә цхыраара рыҕара, аминақәа заахазгыи инарылацаны, убасгыи урт акомпиутер дырцара, еиқәдыршәоит-иацырцоит ирымоу Ацснытәи аинвалидцәа рзы ахабарезизга (Database). Амедицинатә цхыраара аҕаразы АИС рпрограмма еиҕыркааит Агәзератәи арратә госпиталь алархәны. Европатәи Акомиссия рфинансқәа рыла инарыгзоит цынкылада ацараиуразы (инькәогьи изымныкәогьи) рпроект.⁶⁶

Агәхалалратә фонд «Вереск», Adopt-A-Minefield рыцхырааралан, инанагзоит аминақәа заахаз рзы рпрограмма, Ацсны аминақәа заахаз егыртәи аинвалидцәеи ирыдыргалоит ацхырааратә маҕәахәи. 2005-тәи ашықәс азы «Вереск» иаргәакәаз ауаа ишаны ирыртәит изланеиааиуа акреслақәа 30, алаба-царгәақәа 80, алабақәа 80, иара убас ацхыраара рыҕан 20-өык Галтәи араион ауааҕсыра.⁶⁷

Апсихологиатә цхыраара аҕаразы Ацентр «Гармония» UNICEF-и HALO Trust-и рыдгыланы имөапыргоит аминақәа заахаз ахәыцкәеи урт рҕаацәарақәеи рзы ацхынтәи рпрограмма. Урт рпрограмма ирылахәуп аминатә шәартара ауааҕсыра реилдыркааразы HALO Trust ргәицкәа.⁶⁸

Агәабзиарахьчареи Асоциалтә хьчареи рминистррақәа иҕакҕыкәп аинвалидцәа ацхыраара рыҕаразы. Ареспубликатә медицинатә-социалтә експертә комиссия (МСЕК) араионқәа зегьи рыкнытә еизнагоит аинвалидцәа рҕагылазаашья иазырбо адырраҕарақәа, аҕыңантәи аекспертцәа иадырбо ала рылшара еицакра акатегориақәа шьякәнарҕәҕәоит. Излаарыцхәуала, ирыртә ацхыраара рацәак идуум.⁶⁹ Иухәар калоит, аинвалидцәа рызнейшья еиҕа-еиҕа исоциалтәу акашья шаанахәу.⁷⁰

Зылшара еицакхаз рхеидкылақәа (урт ахеидкылақәа руак ахатарнак уажәи апарламент дадепутатуп) рапшьгаралан изхәапшуа азакуан фьыц аҕцара иаеуп.⁷¹ 2006-тәи лацарамзазы (май) уи

азакуан макъана ирыдрымкылазацызт. АИС апрограмақәа ркоординатор, уажәазы Аҧсуа парламент ахатарнак, излеиҳәаз: «иарбанзаалак азакуанҕқарак иҕацәҕыоу социалтә структура иашьашәалазароуп, убас анапхгаратә системаҕы, аматериалтә ресурсқәаҕы. Иҕыцу закуанқәак рыхәақшра иәфуп, социалтә хьчараҕы урт рхыҕхьазараҕы иҕоуп, апарламент акомиссиақәа уажәы урт рытцаара иәфуп».⁷²

Алшара еицакра азцаарақәа рзы иаҧцоу а-Координациатә совет (ари апроблема атыҕ ақәцара зәазышәо иҕәынтқарратәым ахеидкылақәеи иҕәынтқарратәу аструктурақәеи еидызкыло) хькәкыс иамоуп еилых ҕамтәкәан, аминақәа рыкнытә аахақәа зауқәазҕы уахь иналацаны, аинвалидцәа зегьы рсоциалтә реабилитация, аха ацыхәтәантәи аамтә, аҕәынтқарра анапхгараҕы иҕалаз аиҕақрақәа ирыхьканы, макъана (2006-тәи лацарамзанза) аусура иамырцыхьыцақт.⁷³

- [1] Аҕәаанырцәтәи аусқәа рминистр Шамба Серге иеҕәажәара, Ақәа, 2005 ш., лацарамза 23. Иофициалтәу арратә уаа иара убас ишазгәартоз, «Аҧсны аминақәа рхархәара Ар рзы хыхьчагоуп, уажәы азы ари «абцъар хкы» мап рцәазкуам. Иара убас, Атәылахьчара аминистр ихаҕыҕуао, агенштаб аиҕабы аинрал-лейтенант Анатоли Заицәви Атәылахьчара аминистр ихаҕыҕуао Гарри Кәпәлбәи рыеҕәажәарақәа, Ақәа, лацара-мза 24, 2005
- [2] Аҕәаанырцәтәи аусқәа рминистр Шамба Серге иеҕәажәара, Ақәа, 2006 ш., хәажәкыра 23
- [3] Атәылахьчара аминистр ихаҕыҕуао, агенштаб аиҕабы аинрал-лейтенант Анатоли Заицәви Атәылахьчара аминистр ихаҕыҕуао Гарри Кәпәлбәи рыеҕәажәарақәа, Ақәа, лацара-мза 24 Уаанза, 2002 шықәса аҕхнынза аминақәа Аҧсны рхы иадырхәон. Уахә. Landmine Monitor Ажәахә 2004, ад. 1180
- [4] Апресс-конференциякны апрезидент излеиҳәаз Урыстәылатәи аҕынчрахьчаоҕәа ры)сахшья алшазом, Қытҕәыла урт ралгаразы реазышәарақәа аанырмыжьыр, Аҧсны ицо аиҕәажәарақәа иркәацуеит. Иара иҕәеит: «Агәра шәсыргарц сҕахәп, уи еиҕш аҕагылазаашья хәқәдыршәар, аҕәааҕы ххымәаҕашья зынза аешақсахәуа; жәларбжьаратәи аҕқарақәа инарықәыршәаны, ишынеибакә аҕәааҕы ахи ацыхәеи еибаркны аминақәа шьтәхдоит»: www.regnum.ru/news/660767.html. Апрезидент ихаҕарнак Кристиан Бжания апрезидент иажәәқәа ирцәбыргит дәәазныкы: AbCBL ақнытә електронтә пошьтала ашәкы, 2006-тәи аш., дхынҕы (иуль) 4. Ақыртуа қрыцхьҕы еиҕархәеит Аҧсны апрезидент арҕ иажәәқәа: news.gpb.ge/english/det.html?id=3178&dateg=21-06-2006.
- [5] ICBL website, "ICBL Urges Abkhazia not to lay new mines," www.icbl.org, иахәақшуп 2006-тәи аш., дхынҕы 11.
- [6] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 933-934.
- [7] Уахәақш хыхь.
- [8] HALO Trust, «Аҧсны аминацхразы апрограма. Иҕацаны изылҕахьоу аусуразы ажәахә, 2005» ад. 2, 9.
- [9] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006, електронтә пошьтала Давид МакМахон, HALO Trust Аҧснытәи апрограма аменеҕьер ишәкы, жәабран (февраль) 21, 2006. Ари араион аҕы аминақәа шыцоу атыҕантәи амчрақәа уаанзаҕы иаарыцхьхьан. Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 934.
- [10] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006; Matthew Novell икнытә email, Caucasus and Balkans Desk Officer, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [11] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 934-935.
- [12] Landmine Monitor аминақәа раҕыхразы рызцаарақәа HALO аҕак, жәабран (февраль) 2006.
- [13] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [14] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 934-935.
- [15] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [16] David McMahon икнытә email, HALO, Аҧсны, лацарамза (май) 9/17, 2006.
- [17] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [18] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006.
- [19] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 934-935.
- [20] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006.
- [21] Уахә. хыхь: HALO есышықәсатәи ажәахә (2005) инақәыршәаны – «ари рыгәтакы, 2007-тәи шықәса аҕхын азы Аҧсны аминақәа рыкнытә иақәиҕу дгылынны рылақәара иаҕырхагахар ауеит афинансла реиқәыршәара аиҕқара», The HALO Trust Mine Clearance Programme Abkhazia, Activity Report 2005," ад. 9.
- [22] Landmine Monitor Report 2005, ад. 934.
- [23] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [24] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006.
- [25] Landmine Monitor аминақәа раҕыхразы рызцаарақәа HALO аҕак, жәабран (февраль) 26, 2006.
- [26] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [27] UN, Country Profile: Georgia, www.mineaction.org, accessed 11 March 2006.
- [28] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [29] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006.
- [30] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 935.
- [31] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006. Мацк еицәз ацифрақәа арбан HALO есышықәсатәи ражәахә ақны, 2005-тәи шықәса дхынчкәын-мза (декабр) алағамтанза. David McMahon икнытә email, HALO, Аҧсны, лацарамза (май) 18, 2006.
- [32] HALO, "The HALO Trust Mine Clearance Programme Abkhazia, Activity Report 2005," ад. 2, 9.
- [33] HALO Abkhazia 2005 Update," жәабран (февраль) 2006.
- [34] Landmine Monitor аминақәа раҕыхразы рызцаарақәа HALO аҕак, жәабран (февраль) 2006.
- [35] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [36] HALO Abkhazia 2005 Update," жәабран (февраль) 2006.
- [37] Matthew Novell икнытә email, HALO, Scotland, мшаҕы-мза (апрель) 24, 2006.
- [38] Уахә. хыхь.
- [39] Уахә. хыхь.
- [40] HALO Abkhazia 2005 Update, жәабран (февраль) 2006.
- [41] Landmine Monitor аминақәа раҕыхразы рызцаарақәа HALO аҕак, жәабран (февраль) 2006.
- [42] HALO Abkhazia, Programme Update (January to April 2005 [sic]), лацарамза (май) 16 2006, ад. 1.

- [43] HALO, The HALO Trust Mine Clearance Programme Abkhazia, Activity Report 2005, ад. 6; аминақәа ршәартаразы ауааҕсыра реилдыркаара апрограма. Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 936; Landmine Monitor Report 2004, ад. 1183.
- [44] HALO, The HALO Trust Mine Clearance Programme Abkhazia, Activity Report 2005," ад. 6.
- [45] Уахә. хыхь.
- [46] Агәмаа-ҕҕа Цьулиа, ашәартара реилдыркааразы HALO апрограма аоординатор лыҕцәажәара, Тамшь, Аҕсны, хәажәкыра (март) 23, 2006.
- [47] HALO Abkhazia, Programme Update (January to April 2005 [sic]), лаҕарамза (май) 16 2006.
- [48] USG Historical Chart containing data for FY 2004, email from Angela L. Jeffries, Financial Management Specialist, US Department of State, 20 July 2005; email from Ellen Schut, Arms Control and Arms Export Policy Division, Ministry of Foreign Affairs, 7 April 2006; email from Brechtje Paardekooper, DMV/HH Humanitarian Aid Division, Ministry of Foreign Affairs, 18 April 2006. Average exchange rate for 2005: |1 = US\$1.2449. US Federal Reserve, List of Exchange Rates (Annual)," 3 January 2006.
- [49] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 936. Tokyo Broadcasting Systems/Association of Aid and Relief Japan (AAR/J), HALO финансла реикәыршәара пшы-шықәсатәи апрограма хнаркәшеит мшаҕы (апрель) 2005 азы. Email from Seiji Konno, AAR/J, лаҕарамза 23, 2006.
- [50] EC, The European Roadmap Towards a Zero Victim Target: The EC Mine Action Strategy & Multi-annual Indicative Programming 2005-2007," ад. 38.
- [51] EC, EC Mine Action 2002-2004," p. 16; EC, EC Mine Action 2005-2007, ад. 38.
- [52] HALO Abkhazia, Programme Update (January to April 2005 [sic]), лаҕарамза (май) 16, 2006, ад. 1.
- [53] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 937.
- [54] An Anti-Tank Mine Explosion Wounds Two Persons In Gali District, Prime News Online (Tbilisi), абҕара (ноиабр) 16, 2005.
- [55] Email from David McMahon, HALO, Abkhazia, лаҕарамза (май) 4, 2006.
- [56] HALO, The HALO Trust Mine Clearance Programme Abkhazia, Activity Report 2005, хәажәкыра (март) 2006, ад. 7.
- [57] Аҕҕеи Асоциалтә хьчареи рминистр Ольга Колтукова лыҕцәажәара, Аҕсны, Ақәа, хәажәкыра (март) 30, 2006; Агәабзиарахьчара аминистр Зураб Маршьан иҕцәажәара, Ақәа, лаҕарамза (май) 25, 2006; Аҕыза-министр ихатыҕуау Леонид Лакербаи иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра (март) 26, 2006.
- [58] ООН а-Генералтә Мазаныкәгау Аҕсны, Қырҕтәыла азы иажәахә S/2004/315, мшаҕы (апрель) 20, 2004, ад. 7; Janthimala Price, Иҕәадоу Ахақымцәа адәнытәи аоординатор иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра (март) 27, иара убас рашәара-мза (иуун) 1, 2006.
- [59] Агәзератәи арратә госпиталь ахақым хада Гәрам Шьоуа иҕцәажәара, хәажәкыра (март) 26, 2006.
- [60] АИС, «Аҕсны аус зуа жәларбжьаратәи атыҕантәи иҕәынҕқарратәым ахеидкылақәа рсия», Ақәа, 2005.
- [61] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 937.
- [62] МККК бәарцәырала реабилитация азуразы апрограма, Есышықәсатәи ажәахә, Женева, лаҕарамза (май) 19, 2006, ад. 29.
- [63] Owsia Zarvan Raniero, МККК Аҕсны ахада иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра (март) 29, иара убас лаҕарамза (май) 31, 2006; МККК бәарцәырала реабилитация азуразы апрограма, Есышықәсатәи ажәахә, Женева, лаҕарамза (май) 19, 2006, ад. 29.
- [64] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 938.
- [65] Агәабзиарахьчара аминистр Зураб Маршьан иҕцәажәара, Ақәа, лаҕарамза (май) 16, 2006; иара убас Owsia Zarvan Raniero, МККК Аҕсны ахада иҕцәажәара, Ақәа, лаҕарамза (май) 12, 2006.
- [66] Аслан Кәыҕциа, АИС аинформациатә директор иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра 30, 2006, иара убас лаҕарамза (май) 4, 2006.
- [67] Агәҕалалратә фонд «Вереск» адиректор Викториа Думаа-ҕҕа лыҕцәажәара, Ақәа, лаҕарамза (май), 31, 2006.
- [68] Ацетр «Гармония» адиректор Викториа Арзын-ҕҕа лыҕцәажәара, Ақәа, лаҕарамза (май) 4, 2006.
- [69] Аҕҕеи асоциалтә хьчареи рминистр Ольга Колтукова лыҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра (март) 30, 2006.
- [70] Аслан Кәыҕциа, АИС аинформациатә директор иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра 30, 2006
- [71] Уахә. Landmine Monitor Report 2005, ад. 938.
- [72] Ассоциация «Инва-Содействие» (АИС) апрограмақәа ркоординатор, апарламент адепутат Алхас Тҕагәшев иҕцәажәара, Ақәа, мшаҕы 16, 2006.
- [73] Аслан Кәыҕциа, АИС аинформациатә директор иҕцәажәара, Ақәа, хәажәкыра 30, 2006